

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2025

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2-JILD 2-SON

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

TO'PLAMI

2 - JILD, 2 - SON

2025

Google Scholar

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Academic
Resource
Index
ResearchBib

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

Qadimgi Qibla Orolbo'yi shaharlari me'moriy texnologiyalari va qurilish uslublari: Amudaryo o'ng sohili misolida

Bekmuratov Nursultan Erbay o'g'li

O'zbekiston Davlat Sa'nat va madaniyat instituti Nukus filiali
1-Kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola Amudaryo o'ng sohili va Qibla Orolbo'yi hududida joylashgan qadimgi shaharlardagi me'moriy qurilish texnologiyalari, foydalanilgan materiallar, konstruktiv yechimlar va arxitektura uslublari o'rganishga bag'ishlangan. Qazilma ma'lumotlar va geologik izlanishlar asosida qadimgi ustalarning hududga xos texnologik yondashuvlari yoritilib, shahar qurilish madaniyatining taraqqiyoti tizimli tarzda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Qibla Orolbo'yi, Amudaryo o'ng sohili, qurilish texnologiyalari, qadimgi arxitektura, pishiq g'isht, konstruktiv yechimlar, issiqlik muhofazasi, gumbazli inshootlar

Kirish

Qadimgi O'rta Osiyo hududida, ayniqsa Amudaryo o'ng sohili va Qibla Orolbo'yi mintaqalarida shakllangan shaharlar o'ziga xos qurilish texnologiyalari bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada arxeologik topilmalar va ilmiy tahlillar asosida qadimgi ustalarning iqlimiy, geologik va ijtimoiy omillarga mos qurilish amaliyoti o'rganiladi.

Qurilish materiallarining manbai va tayyorlanishi

Mahalliy tuproq va loydan yasalgan g'ishtlar asosiy qurilish materiali sifatida ishlatilgan. Loy g'ishtlar quyoshda quritilgan bo'lsa, pishiq g'ishtlar maxsus o'choqlarda 900-1000°C haroratda pishirilgan. Orolbo'yi hududida suvoq uchun qumli-loy aralashmalar va o'simlik tolalari qo'shilgan aralashmalar keng qo'llanilgan.

Poydevor tizimlari va namlikka qarshi himoya

Sug'oriladigan yerlar yaqinida joylashgan shaharlar namlikdan himoyalaniş uchun ko'tarilgan platformalar, shag'al yotqizmalar va qalin poydevor qatlamlaridan foydalangan. Qavatqala va Topraqqaladagi arxeologik qatlamlar bu holatni tasdiqlaydi.

Devor konstruksiyasi va izolyatsion qatlamlar

Devorlar ikki qavatli: tashqi pishiq g'isht va ichki loy g'isht qatlamlaridan iborat bo'lgan. Bu yondashuv issiqlikni saqlab qolish va namlikdan izolyatsiyalashga xizmat qilgan. Ayrim hollarda oraliq devorlar paxta tolalari bilan mustahkamlangan.

Gumbazli va ustunli inshootlar

Qadimgi Qibla Orolbo'yi shaharlarida keng tarqalgan me'moriy uslublardan biri bu gumbazli konstruksiyalar bo'lgan. Ayniqsa omborlar, ibodatxonalar va jamoat binolarida keng qo'llanilgan. Gumbazlar toq-archali tayanchlar ustiga qurilgan.

Tom konstruksiyasi va iqlimga moslashuv

Tomlar past va tekis holda loy bilan qoplangan bo'lib, yozgi issiqlikda uy ichini sovuq, qishda esa issiq saqlashga xizmat qilgan. Bu usul shamolga qarshi tabiiy izolyatsiya rolini ham bajargan.

Ichki makon rejalashtiruvi va ijtimoiy funksionallik

Uylar ko'pincha markaziy hovlili, ichki xonalar esa iqlimiy zonalarga mos ravishda joylashtirilgan. Hovlilar shamol aylanishiga va tabiiy shamollatishga moslashtirilgan. Jamoat binolari va ibodatxonalar markaziy maydonlar bilan funksional bog'langan.

Qurilish usullarining evolyutsiyasi

Ilk davrda ko'proq qo'lda yasash usullari qo'llangan bo'lsa, milodiy I asrga kelib g'isht qirralari va burchakli detallar paydo bo'lgan. Qazilmalarda bu o'zgarishlar binolardagi muvozanat va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilgan.

Arxeologik namunalar orqali texnologik tafsillar

Topraqqala, Ayazqala va Kavatqaladagi qazilmalar orqali qadimgi me'moriy texnologiyalar: gumbaz tuzilmalari, deraza joylashuvi, pardevorlar o'lchamlari va qurilishda ishlatilgan asbob-uskunalar haqida ma'lumotlar olingan. Ayniqsa, Topraqqaladagi 3D rekonstruksiya tahlillari buning dalilidir.

Xulosa
Qadimgi Qibla Orolbo'yi shaharlari qurilish texnologiyalari bevosita atrof-muhit, iqlimiy sharoit va jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda shakllangan. Arxitektura uslublari nafaqat estetik, balki funksional va ekologik moslik tamoyillariga asoslangan bo'lib, hozirgi urbanistik yondashuvlar uchun qadimiy namunadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tolstov, S.P. (1948). Drevniy Khorezm. Moskva.
2. Jalilov, B. (2023). Xorazm arxitekturasining texnologik asoslari. Nukus.
3. Fayzullaev, A. (2020). O'rta Osiyo shahar qurilish san'ati. Buxoro.
4. UNESCO CA Heritage. (2022). Traditional Building Materials in Ancient Khorezm. Parij.

